

Непропорційність відбиття пошукових образів документів з питань наукового опрацювання у таблицях УДК

Ірина Коханова,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
книгознавства
та фондознавства ХДАК

Досліджується наповнення розділів основної таблиці УДК, допоміжних таблиць та алфавітно-предметного покажчика стосовно питань наукового опрацювання документів, її видів та результатів. Аналізуються пошукові образи документів у вигляді класифікаційних індексів та предметних рубрик з питань класифікації документів, складання бібліографічного опису, індексування, анотування й реферування документів. Доводиться непропорційність їхнього відбиття з урахуванням кількості розділів та підрозділів у основній таблиці, наявності відповідних визначників у допоміжних таблицях та предметних рубрик у АПП.

Нині, в умовах інформаційного суспільства, аналітична діяльність стає однією з провідних сфер практичної діяльності людини. Вона передбачає технології, що поєднують методи інформаційного пошуку та аналітичного опрацювання інформації. Аналітико-синтетичне або наукове опрацювання документів як вид інтелектуальної діяльності посідає чільне місце серед основних вимог до професійних умінь та навичок не лише бібліотекарів-бібліографів, а й секретарів, референтів, працівників інформаційних центрів та агенцій тощо.

Як відомо, нову та релевантну інформацію можна дістати з різних джерел — традиційних і нетрадиційних. Документи, які задовольняють інформаційні запити користувача, можна взяти у бібліотеці, ознайомитися з ними в читальній залі архіву, придбати в книгарні, зробити поштове або інтернет-замовлення, знайти електронний документ у всевітній мережі, отримати шляхом особистих контактів тощо. Але, у більшості випадків, пошукові образи документів (ПОД) користувачі отримують з вторинних документів — каталогів (карткових, друкованих, електронних), картотек, джерел державної бібліографії.

Майже кожна з названих інформаційно-пошукових систем будується на основі систематичних класифікацій, науковим підґрунтям яких стає, в свою чергу, класифікація, що відбиває весь універсум знань.

Порівнюючи дві систематичні класифікації — ББК та УДК, слід зазначити, що саме УДК є найбільш гнучкою комбінаційною системою, використання якої в процесі систематизації дає змогу утворювати класифікаційні індекси максимального рівня складності, що відбивають зміст документів не лише загальнонаукового, а й вузькогалузевого спрямування. Це відбувається завдяки наявності розгалуженої системи допоміжних таблиць — загальних та спеціальних визначників. Орієнтуванню в основній та допоміжних таблицях сприяє наявність алфавітно-предметного покажчика (АПП). Фахівцям відомо, що ПОД в АПП наведені у вигляді предметних рубрик з відповідним посиланням на

певний розділ чи підрозділ з основної таблиці або на той чи інший визначник.

Загалом, основний ряд УДК не відповідає сучасній структурі наукових знань. Неабияких труднощів з таблицями завдає нерівномірність наповнення класів [1, с. 179]. Відставання і навіть суперечності в багатьох випадках змісту УДК даним сучасної науки призвели до кризи УДК у середині ХХ ст. Прихильники використання таблиць, захищаючи Універсальну десяткову класифікацію від критики, висловлюють думку про те, що умовність багатьох рішень УДК сприяє її стабільності, незалежності від змін у класифікації наук, створює її сприйняття як системи умовного кодування інформації [1, с. 180].

Стосовно аналітико-синтетичного опрацювання документів, їхніх видів, результатів та понять, які з ними пов'язані, на наш погляд, відбувається непропорційне відбиття ПОД в основних й допоміжних таблицях УДК, а також в АПП.

Традиційно, у процесі наукового опрацювання документів здійснюють мікроаналітичне та макроаналітичне згортання інформації. До першого виду згортання відносять такі процеси: складання бібліографічного опису, індексування та анотування. До другого виду — складання наукових рефератів. Іноді у цьому контексті розглядають переклад наукових текстів.

Отже, у загальному (нульовому) розділі таблиць УДК є ціла низка підрозділів, які стосуються основних засад каталогізації, існуючих класифікаційних систем, складання бібліографічного опису, індексування та анотування документів [2, с. 128—129; 4, с. 44—45]:

- 025.3 Каталогізація. Техніка каталогізації
- 025.31 Правила каталогізації в цілому
- 025.32 Основи каталогізації. Бібліографічний опис
- 025.328 Примітки. Анотації [як частина бібліографічного опису]
- 025.34 Види каталогів. Методика упорядкування каталогів. Правила складання
- 025.35 Каталоги за зовнішніми ознаками
- 025.4 Класифікування й індексування
- 025.4.01 Класифікаційні принципи і процеси
- 025.4.02 Практичне використання класифікації
- 025.4.03 Техніка пошуку і видачі
- 025.4.05 Універсальні інформаційно-пошукові мови. Універсальні класифікації
- 025.4.06 Спеціальні інформаційно-пошукові мови. Галузеві класифікації
- 025.44 / .47 Класифікаційні системи
- 025.45 Десяткові (децимальні) класифікації
- Анотації як результат аналітико-синтетичного опрацювання документів розглядаються з позицій не лише бібліотечної справи — у розділі 02, а й видавничої. Так, розділ 655.53 *Елементи книг, періодичних видань та іншої друкованої продукції* має такі підрозділи:
 - 655.534 Оправа, брошурування книги. Корінець
 - 655.535 Розділи та складові частини книги, періодики та інших видань
 - 655.535.4 Передмова, вступ
 - 655.535.5 Текст та складові частини тексту [розділи, параграфи, примітки, анотації тощо].
- Саме у підрозділі 655.535.5 анотація розглядається як частина тексту документа, як елемент його видавничого оформлення [2, с. 694].
- Методологія аналітико-синтетичного опрацювання базується на загальнонаукових методах аналізу та синтезу.

Шукаючи поняття, пов'язані з методами наукового опрацювання — знаходимо наступні предметні рубрики з посиланням на розділи 001 та 161/162 основних таблиць. Отже, аналіз та синтез розглядаються у підрозділі 001.8 Методологія [4, с. 19]. В АПП є відповідні посилання на підрозділ 161.111 *Аналіз і синтез* [з позицій логіки] [4, с. 92, 103].

Зазначені ПОД займають відповідне місце в ієрархії таких розділів [2; 4]:

- 00 Загальні питання науки і культури
- 001 Наука та знання в цілому. Організація розумової праці
- 001.8 Методологія
- 001.81 Організація розумової праці
- 001.82 Вивчення проблем організації.
- Методологія. Аналіз. Синтез. Класифікація
- 001.89 Організація наукової та науково-дослідної роботи.

Також подаються посилання на такі розділи та підрозділи: 025.4 *Класифікування й індексування*, 168 *Наукової метод.*, 168.2 *Розподіл. Аналіз. Класифікація*, 168.5 *Система в науках. Проблема систематизації (класифікації) наук* [4, с. 88].

Як видно з вищезазначеного, є певні розділи та підрозділи, що стосуються таких процесів наукового опрацювання як: складання бібліографічного опису, предметизація, систематизація та анотування документів, але майже не згадується наукове реферування як сфера практичної та професійної діяльності.

Пошук відповідного ПОД за АПП дає єдине посилання на розділ в основній таблиці — 019.941 *Реферативні бібліографії критичні* [2, с. 126]. Друге видання таблиць УДК, доповнене та перероблене, містить аналогічний підрозділ — 019.941 *Критичні бібліографії і каталоги. Анотовані, реферативні, такі, що мають резюме* [4, с. 42]. Усі інші відомості стосовно вторинної інформації взагалі та реферативної, зокрема, відбиті у допоміжних таблицях. Це низка загальних визначників форми [5, с. 51]:

- (048) Бібліографічні описи. Реферати. Резюме. Огляди. Дайджести
- (048.1) Бібліографічні описи
- (048.2) Анотації
- (048.3) Реферати
- (048.32) Індикативні реферати (які вказують обсяг та зміст)
- (048.34) Інформативні реферати (які підсумовують докази та висновки)
- (048.4) Резюме
- (048.8) Огляди. Компіляція інформації з кількох первинних документів
- (048.82) Некритичні огляди. Компілятивні огляди
- (048.83) Критичні огляди. Аналітичні огляди. Аналітико-синтетичні огляди
- (048.84) Фактографічні огляди. Фактична документація
- (048.85) Прогностичні огляди.

Досить дивно, що наукове реферування не знайшло достатнього відображення в основній таблиці УДК. Адже в останні десятиліття воно стало провідною ланкою інтелектуальної діяльності людини. Саме ознайомлення з науковими рефератами дає можливість науковцям приймати рішення про необхідність звертання до первинного документа або заміняє його читання вивченням реферату, при цьому відбувається економія 90 % часу, необхідного для ознайомлення з першоджерелами.

Ніяких відповідних ПОД в АПП ми не знаходимо, здійснюючи пошук за предметними рубриками у вигляді традиційних та інверсованих словосполучень: Реферування документів; Документи — Реферування; Реферати наукові; Реферативна діяльність; Діяльність реферативна тощо. Можна, звісно, самостійно спробувати встановити класифікаційний індекс для документів з питань наукового реферування та віднести їх до розділу 001, а саме до підрозділу 001.81 *Організація розумової праці*, маючи на увазі, що реферування — процес вкрай інтелектуальний.

Також в АПП до УДК відсутні базові для аналітико-синтетичного опрацювання документів та документознавства поняття: Первинні документи, Вторинні документи та їхні інверсовані версії — Документи первинні, Документи вторинні [3; 4]. Саме зі створенням вторинних документів можна було б пов'язати процес реферування.

Отже, недоліки основного ряду УДК потрібно врахувати та виправити. При цьому, існує глобальне завдання переведення усіх пошукових систем з ББК на УДК зумовлене зосередження уваги фахівців на перевагах індексації УДК, на мнемонічності її індексів. Вони краще запам'ятовуються завдяки використанню однотипних позначень ділень, можуть легко розширюватися, деталізуватися і, навпаки, згортатися, стискатися, відповідно до обсягів пошукових масивів.

Список використаної літератури

1. Кушнарєнко Н. М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. — К. : Вікар, 2003. — 328 с. — (Вища освіта XXI століття).
2. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК) : у 2 кн. Кн. 1. Таблиці / Кн. палата України. — К., 2000. — 930 с.
3. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК) : у 2 кн. Кн. 2. Алфавітно-предметний покажчик / Кн. палата України. — К., 2001. — 809 с.
4. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК). Основна таблиця: 0/3 Загальний відділ. Філософія. Психологія. Релігія. Суспільні науки : пер. з англ. / підгот.: М. Й. Ахвердова [та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — 2-ге вид., виправл. і доповн. — К. : Кн. палата України, 2008. — 384 с.
5. *Універсальна* десяткова класифікація (УДК). Допоміжні таблиці : пер. з англ. / підгот.: М. Й. Ахвердова [та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — 2-ге вид., виправл. і доповн. — К. : Кн. палата України, 2008. — 368 с.